

แง่มุมของสื่อพื้นบ้าน...คุณค่าที่ยังคงอยู่คู่สังคมภาคใต้*

The Aesthetics and Values of Folk Media in Southern Thailand

จารียา อรรถอนุชิต**

บทคัดย่อ

โครงการศึกษาเรื่อง สถานภาพ บทบาท และศักยภาพของสื่อพื้นบ้านในฐานะสื่อทางเลือกเพื่อการพัฒนาสังคมภาคใต้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสถานภาพ บทบาท และศักยภาพของสื่อพื้นบ้านในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้วิเคราะห์หน้าที่บทบาทหน้าที่และคุณค่าของสื่อพื้นบ้านในการสร้างประเด็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาสังคมภาคใต้ นำเสนอปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านภาคใต้และหาแนวทางการเสริมสร้างบทบาทของสื่อพื้นบ้านให้เป็นสื่อทางเลือกเพื่อการพัฒนาชุมชนภาคใต้ การเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม กับกลุ่มศิลปินพื้นบ้านในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้แนวคิดและทฤษฎี 4 กลุ่มมาเป็นแนวทางการดำเนินงาน คือ (1) แนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน (2) ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) (3) ทฤษฎีการสื่อสารชุมชน และ (4) แนวคิดด้านการสื่อสารเพื่อการพัฒนา งานวิจัยชิ้นนี้มีข้อค้นพบสำคัญๆ 4 ประเด็น คือ ประเด็นแรก ผลการวิจัยพบว่า สื่อพื้นบ้านภาคใต้ได้แก่ หนังสือตลก และดิเกร์ฮูลู มีสถานภาพที่ต้องพึ่งพิงแหล่งเงินทุนอื่น เพราะรายได้จากการแสดงไม่เพียงพอ อีกทั้งยังพบว่า การแสดงของสื่อพื้นบ้านยังไม่ได้รับความสนใจจากประชาชนเท่าที่ควร ข้อค้นพบประเด็นที่สอง พบว่า สื่อพื้นบ้านภาคใต้มีบทบาทหน้าที่ 8 ประการ คือ การอนุรักษ์ภาษาถิ่น การสืบสานคุณค่าของประเพณีและวัฒนธรรม การหล่อหลอมสังคม การบ่มเพาะคุณธรรม การรักษาเอกลักษณ์ของสื่อพื้นบ้าน การพัฒนาความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาสังคมภาคใต้ การถ่ายทอดการ

* บทความนี้ปรับปรุงจากรายงานการวิจัยของผู้เขียน เรื่อง สถานภาพ บทบาท และศักยภาพของสื่อพื้นบ้านในฐานะสื่อทางเลือกเพื่อการพัฒนาสังคมภาคใต้ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมในภาคใต้ของประเทศไทย (STEP)

** นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (นิเทศศาสตรพัฒนการ) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542. ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำสาขา นิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

เรียนรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านสู่คนรุ่นใหม่ และการให้ความบันเทิง ส่วนข้อค้นพบในประเด็นที่สาม พบว่า เมื่อพิจารณาในเชิงคุณค่าของสื่อพื้นบ้านหนังตะลุง หนังตะลุงคน และดิเกร์ฮูลู ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าของสื่อพื้นบ้านภาคใต้เป็นคุณค่าด้านสังคม ตั้งแต่ด้านครอบครัว ด้านชุมชน ด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน คุณค่าด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมการใช้ภาษาถิ่น ยิ่งไปกว่านั้น สื่อพื้นบ้านยังมีคุณค่าด้านจิตใจ ที่ทำให้คนทำสื่อและคนดูมีความสุข และคุณค่าของความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สำหรับข้อค้นพบในประเด็นสุดท้ายจากการวิจัยในครั้งนี้พบว่า แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพของสื่อพื้นบ้านในฐานะสื่อทางเลือกเพื่อการพัฒนาสังคมภาคใต้นั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการดังนี้ 1) การเสริมกำลังด้านวัตถุดิบจากหลาย ๆ ทาง เพื่อให้สื่อพื้นบ้านสามารถอยู่รอดและมีกำลังใจในการสืบสานสื่อพื้นบ้านต่อไป 2) การส่งเสริมเพื่อเพิ่มช่องทางการสื่อสารระหว่างสื่อพื้นบ้านกับคนดู 3) การเสริมด้านความรู้ ความคิด และความเคลื่อนไหวของสังคม ซึ่งเป็นเรื่องที่สื่อพื้นบ้านภาคใต้นั้นตัวในการเรียนรู้อยู่เสมอ

คำสำคัญ : แง่งาม, สื่อพื้นบ้าน, คุณค่า, หนังตะลุง, ดิเกร์ฮูลู, สังคมภาคใต้

Abstract

This qualitative study on “**Status, Role and Potential of Folk Media as the Alternative Media for the Development of Southern Society**” aims to (1) examine the status of southern folk media, (2) analyze their functions and values, (3) look into factors affecting their financial status, and (4) explore possible ways to promote them as alternative media for the development of southern society. It uses a combination of qualitative methods of in-depth interview and focus group discussions with southern folk media performers in five provinces. Theoretically, the study is carried out using concepts of (1) folk media, (2) media functionalism, (3) community communication and (4) development communication.

The study yields four main findings. Firstly, the status of the southern folk media such as shadow puppets and Dikayr Hulu is financially dependent due discontinuity and insufficiency of income. Additionally, the general public shows a little interest in such locally traditional media. Secondly, the southern folk media has eight functions as

follows; (1) local language conservation, (2) tradition and cultural preservation, (3) socialization, (4) moral incubation, (5) southern folk media identity maintenance, (6) local knowledge and wisdom for southern society development, (7) folk media training to new generation and (8) entertainment. Thirdly, the values of southern folk media represent three aspects: (1) social value of families, communities and the relationship between communities, (2) linguistic value for both promotion and conservation, (3) sentimental value for both performers and the audience, and (4) the value of group cohesion. Finally, three ways to promote the potential of southern folk media as alternative media for social development include (1) financial support to help them economically survive and continue their missions, (2) increase of communication channels for folk media performers to reach wider audience and (3) intellectual support to broaden the performers' knowledge, ideas and social movement to keep them socially updated.

Keywords : Aesthetics, Values, Folk Media, Shadow puppets, Dikayr Hulu, Southern Thailand

บทนำ

นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การสื่อสารเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย มนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องมีการสื่อสารเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันเพื่อถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ค่านิยม ความเชื่อ ทัศนคติ และแนวคิดจากบุคคลคนหนึ่ง ไปสู่บุคคลอื่นต่อไป ผ่านช่องทางการสื่อสารของชุมชน โดยเฉพาะสื่อพื้นบ้าน อันหมายถึง สื่อดั้งเดิมที่อาจเป็นคณะบุคคล ตลอดจนถึงเครื่องมือ อุปกรณ์ที่เกี่ยวกับการแสดงกิจกรรม และวัฒนธรรมการดำรงอยู่ทุกประเภท โดยเป็นสื่อที่ชาวบ้านสร้างสรรค์ขึ้น และยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมานาน ได้แก่ เพลง ระบำ ละคร การละเล่นต่าง ๆ เช่น ลิเก จั๋ว หมอลำ ลำตัด หนังตะลุง โนรา เพลงบอก รวมถึงกีฬา ตลอดจนประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีสื่อพื้นบ้านประเภทการแสดงศิลปะการร่ายรำของชาวมุสลิมในพื้นที่ เช่น ซีละ และ ดาระ ซึ่งได้รับการประยุกต์ให้เป็นการออกกำลังกายของคนในพื้นที่อีกด้วย

นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ สังคมศาสตร์ ตลอดจนศิลปินแห่งชาติภาคใต้ ได้กล่าวถึงบทบาทของสื่อพื้นบ้านว่า สมัยก่อนสื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่ได้รับความนิยม สามารถ

จัดแสดงได้บ่อย เปิดโอกาสให้คนดูได้มีส่วนร่วม สะท้อนให้เห็นว่า สื่อพื้นบ้าน เป็นสื่อที่สามารถนำมาใช้ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ให้ความรู้ในด้านต่างๆ พร้อมทั้งการช่วยปรับเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และการสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามให้แก่ประชาชนรุ่นต่อไป อีกทั้งยังเป็นสื่อที่หาง่ายในแต่ละท้องถิ่น เป็นสื่อที่มีชีวิตและจิตวิญญาณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบทของสังคมในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่เป็นสังคมที่มีความขัดแย้งทางการเมือง มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ภาษา และการนับถือศาสนา ทำให้ต้องอาศัยสื่อพื้นบ้านเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่มีคุณูปการในการคลี่คลายความขัดแย้งและส่งเสริมความเข้าใจของคนในสังคมได้ ตัวอย่างเช่น หนังสือลูกที่มีการสืบทอดจากรุ่นต่อรุ่น มีขึ้นเพื่อความสนุกเพลิดเพลิน คนเล่นหนังสือลูกต้องเป็นผู้มีความรู้รอบด้าน ศึกษาในเรื่องของศาสนา บทบาทของหนังสือลูกจึงเป็นเรื่องที่สังคมยอมรับ ดังนั้น นายหนัง จึงทำหน้าที่เป็นผู้นำทางธรรมชาติโดยไม่รู้ตัว เป็นสื่อในชุมชน อาจกล่าวได้ว่า หนังสือลูกมีบทบาทสำคัญในการรายงานข่าว สร้างแบบแผนในทางปฏิบัติ สร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มชน ตัวอย่างเช่น สะหม้อ กับ ขวัญเมือง ที่สะท้อนการอยู่ร่วมกันในสังคมระหว่างชาวพุทธกับชาวมุสลิมคือ เป็นพี่น้องกัน นอกจากนี้ สื่อพื้นบ้านยังเป็นเครื่องมือทางบูรณาการทางสังคม เช่น การให้ความรู้เรื่องกฎหมาย หรือสิทธิมนุษยชน เพราะเป็นการใช้ตัวละครนำไปสู่เนื้อหาของกฎหมายเพื่อนำไปสู่ผู้ชม รวมถึงเรื่องของการศึกษา ประเพณี เศรษฐกิจ รายได้รายจ่าย วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งทั้งหมดนี้นายหนังตะลุง และสื่อพื้นบ้านอื่น ๆ สามารถอธิบายหรือชี้แจงได้

อย่างไรก็ตาม แม้สื่อพื้นบ้านภาคใต้เป็นงานด้านวัฒนธรรมที่สำคัญระดับชาติ และเป็นสิ่งชี้วัดความมั่นคงและความเจริญของชาตินั้น ๆ แต่ในความเป็นจริงการขับเคลื่อนเรื่องสื่อพื้นบ้าน ศิลปินต้องเป็นผู้ออกปัจจัยกันเอง ลงทุนและดำเนินการเองเพื่อแสดงความกตัญญูต่อแผ่นดินในการทำหน้าที่สืบทอดและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการทำหน้าที่อนุรักษ์ภาษาถิ่น การกิจการสืบสานและถ่ายทอดจิตวิญญาณของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชนแบบดั้งเดิมไม่สามารถทำได้เต็มที่นัก เพราะขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและได้รับความสนใจจากคนในสังคมน้อยลง ทั้งนี้เนื่องจากยุคสมัยแห่งสังคมข่าวสารในปัจจุบัน บทบาทของสื่อสมัยใหม่ในโลกดิจิทัลเข้ามามีอิทธิพลต่อความคิดและจิตวิญญาณของผู้คน ความรวดเร็วและไร้พรมแดนของสื่อสมัยใหม่ที่สร้างความรู้สึกให้ผู้คนที่อยู่ห่างไกลรู้สึกใกล้กันได้มากขึ้นและง่ายขึ้น การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีของชุมชนผ่านสื่อพื้นบ้านและสื่อทางเลือกที่อยู่ในชุมชนถูกลดบทบาทและความสำคัญลงไปจากเดิม ไม่ได้ได้รับการสานต่อคุณค่าสู่คนรุ่นใหม่ และอาจสูญสลายไปในที่สุด

ด้วยข้อจำกัดในการขับเคลื่อนการทำงานของสื่อพื้นบ้านภาคใต้ จึงเป็นที่มาของการตั้งคำถามในงานวิจัยเรื่อง สถานภาพ บทบาท และศักยภาพของสื่อพื้นบ้านในฐานะสื่อทางเลือกเพื่อการพัฒนาสังคมภาคใต้ ว่า คุณค่าความงดงามของสื่อพื้นบ้านยังคงอยู่คู่สังคมภาคใต้ในลักษณะใด แนวทางสร้างสรรค์สื่อพื้นบ้านในฐานะ “สื่อทางเลือกเพื่อการพัฒนา” ควรเป็นอย่างไร ตลอดจนการสืบค้นวิธีการสร้างประเด็นหรือเนื้อหาในการสื่อสาร และค้นหาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้าน ทั้งนี้เพื่อหาแนวทางเสริมสร้างบทบาทของสื่อพื้นบ้านให้เป็นสื่อทางเลือกที่มีความเข้มแข็งของชุมชนภาคใต้ต่อไป

งานวิจัยเรื่อง สถานภาพ บทบาท และศักยภาพของสื่อพื้นบ้านในฐานะสื่อทางเลือกเพื่อการพัฒนาสังคมภาคใต้ นี้ มุ่งเน้นการศึกษาสื่อพื้นบ้านที่มีเนื้อหาในการสื่อสารหรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเพื่อการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ หนึ่งตะลุง หนึ่งตะลุงคน และ โดยเฉพาะสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นสื่อพื้นบ้านที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของชาวไทยมุสลิม ที่มีการขับร้องเพลงมลายูถิ่นควบคู่กับภาษาไทย เนื้อหาของบทเพลงเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคมและชุมชน มีบทบาทในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและให้ความบันเทิงต่อสังคม โดยเฉพาะสถานการณ์ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีความรุนแรงและมีความขัดแย้งทางการเมือง แต่สื่อพื้นบ้านอิเล็กทรอนิกส์ในพื้นที่ดังกล่าวก็ยังมีการคืนชนต่อสู่เพื่อความอยู่รอดได้ และยังเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ช่วยให้คนในสังคมมีความเข้าใจกันมากขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจสถานภาพ บทบาท และศักยภาพของสื่อพื้นบ้านในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านในการสร้างประเด็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาสังคมภาคใต้
3. เพื่อนำเสนอปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านภาคใต้
4. เพื่อค้นหาแนวทางการเสริมสร้างบทบาทของสื่อพื้นบ้านให้เป็นสื่อทางเลือกเพื่อการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนภาคใต้

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เก็บข้อมูลในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และ นราธิวาส โดยกำหนดขอบเขตเฉพาะในส่วนของสื่อพื้นบ้านที่มีเนื้อหาหรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเพื่อการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ได้แก่ หนังสือดุง หนังสือดุงคน และดิเกร์ฮูลู เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกสื่อทั้ง 3 ประเภทเป็นเพราะสื่อทั้ง 3 ประเภทมีเนื้อหาเป็นบทร้องที่ใช้สื่อสารข้อมูลข่าวสารแก่คนในพื้นที่ โดยสื่อดิเกร์ฮูลู เป็นสื่อพื้นบ้านที่เป็นที่รู้จักในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เพราะสามารถสื่อสารภาษามลายูถิ่น อีกทั้งยังมีการประกวดดิเกร์ฮูลูระดับภูมิภาคหลายครั้ง ในขณะที่สื่อพื้นบ้านที่เป็นที่รู้จักจังหวัดสตูลและสงขลา คือหนังสือดุง และหนังสือดุงคน มีการรวมกลุ่มของศิลปินหนังสือดุง ในนามสมาพันธ์หนังสือดุงภาคใต้อีกด้วย

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน (Folk Media)

สื่อพื้นบ้าน (Folk Media) ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง สื่อที่อาจเป็น คณะบุคคล ตลอดจนเครื่องมือ อุปกรณ์ที่เกี่ยวกับการแสดงกิจกรรม และวัฒนธรรมการดำรงอยู่ทุกประเภท โดยเป็นสื่อที่ชาวบ้านสร้างสรรค์ขึ้น และยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมานาน ได้แก่ หนังสือดุง มโนราห์ ดิเกร์ฮูลู ลิเกป่า สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่มีผลจงใจ ใกล้เคียงประชาชน ปรับการแสดงได้หลายรูปแบบ ปรับให้เข้ากับเนื้อหาใหม่ๆ ได้เสมอ รวมทั้งเป็นที่ชื่นชอบของบุคคลทุกเพศ ทุกวัยในแต่ละท้องถิ่น ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเริ่มมีการสนใจนำสื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน หรือท้องถิ่นชนบท ที่เรียกว่า สื่อพื้นบ้าน มาใช้ในการพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นสื่ออีกชนิดหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการเผยแพร่ข่าวสาร การให้ความรู้ด้านต่างๆ แก่ประชาชนในชนบทได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม แม้สื่อพื้นบ้านจะได้รับการยอมรับในแวดวงการสื่อสารเพื่อการพัฒนา แต่กาญจนา แก้วเทพ (2547) ได้ตั้งประเด็นชวนคิดเรื่องการนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ และสะท้อนปัญหาของการสื่อพื้นบ้านว่า ในอดีตสื่อพื้นบ้านได้รับความนิยม และได้รับการยกย่องจากสังคม จนกระทั่งในปี 2500 ซึ่งนับเป็นจุดวิกฤตตกต่ำของสื่อพื้นบ้าน เนื่องจากสื่อมวลชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาประเทศมากขึ้น จนทำให้สื่อพื้นบ้านถูกมองว่า เป็นสื่อที่เชย ล้าสมัย ไม่น่าสนใจ จนกระทั่งเมื่อราว ๆ ปีพ.ศ.2520 พบว่า แม้อิทธิพลของสื่อมวลชนจะเป็นสื่อใหม่ แต่นำมาใช้ในเรื่องการพัฒนาไม่ได้ผลเท่าที่ควร จึงเริ่มทบทวนให้มีการนำสื่อพื้นบ้านที่กลับมาใช้อีกครั้ง หากแต่เป็นการใช้งานที่ไม่ได้เห็นคุณค่า

ตระหนักถึงความสำคัญ และหาแนวทางในการพัฒนาสื่อพื้นบ้านอย่างแท้จริง กล่าวโดยสรุปก็คือ แนวทางการศึกษาเรื่องใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาที่สนใจแต่ละนำเสนอ “มาใช้เพื่อการพัฒนา” แต่ไม่สนใจที่จะ “พัฒนาสื่อที่ถูกลำมาใช้” ส่งผลให้ขาดองค์ความรู้ในเรื่องวิธีการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาอย่างเหมาะสม และขาดวิธีการที่จะพัฒนาตัวสื่อพื้นบ้านไปพร้อม ๆ กัน

2. ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism)

กาญจนา แก้วเทพ (2547) ได้อธิบายแนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านต่อชุมชน โดยใช้แนวคิดหน้าที่นิยมแบบมีพลวัต ในโครงการสื่อพื้นบ้านสารสุข (สพส.) ว่าเป็นการตอบคำถามที่ว่า การมีสื่อพื้นบ้านนั้นจะมีประโยชน์อะไรต่อชุมชน หรือจะช่วยเหลือปัญหาอะไรของชุมชนได้บ้าง ในทางกลับกันหากสื่อพื้นบ้านสูญหายไป จะก่อให้เกิดปัญหาอะไรตามมา

จากกรอบแนวคิดของ Harold D. Lasswell ได้วิเคราะห์หน้าที่ทางสังคมของสื่อมวลชน ซึ่งพบว่า สื่อพื้นบ้านสามารถทำหน้าที่ได้ไม่แตกต่างกัน ดังนี้

- 1) สื่อพื้นบ้านทำหน้าที่แจ้งข่าวสารให้คนในชุมชน และคนในสังคมได้รับทราบความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้น
- 2) สื่อพื้นบ้านทำหน้าที่ให้ความบันเทิง ทำให้ผู้ชมได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินใจ
- 3) สื่อพื้นบ้านทำหน้าที่โยยโยสมาชิกในสังคมให้เข้าไปผูกพันกับระบบค่านิยมในสังคม ช่วยให้ความมั่นใจกับผู้ชมได้ว่า ความคิด ความเชื่อ ทศนคติ และอุดมการณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ในวัฒนธรรมสามารถดำรงอยู่ได้ในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง
- 4) สื่อพื้นบ้านทำหน้าที่สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของสังคม ได้แก่ การสืบทอดความคิด ค่านิยม โลกทัศน์เกี่ยวกับคติความเชื่อทางศาสนาไปยังคนรุ่นต่อไป

3. ทฤษฎีการสื่อสารชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (2543: 48-52) ได้รวบรวมทัศนะของนักคิดหลายท่านและนำเสนอคุณลักษณะของการสื่อสารชุมชนไว้ดังนี้

- 1) เป็นการสื่อสารสองทาง (Two-way communication) ตัวผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถมีปฏิริยาโต้ตอบ (interactivity) กันอยู่ตลอดเวลาทั้งในลักษณะเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
- 2) ทิศทางการไหลของข่าวสาร (Flow of information) การสื่อสารชุมชนนั้นการไหลของข่าวสารจะมีทิศทางที่หลากหลายมาจากทุกทิศทุกทาง ทั้งจากบนลงล่าง

(Top-down) ล่างสู่บน (Bottom-up) และแบบแนวนอน (Horizontal) ดังนั้น ข่าวสารจึงอาจจะไหลจากนักวางแผนพัฒนาไปสู่ชาวบ้าน จากสื่อมวลชนไปสู่ผู้รับสารในชนบทในเวลาเดียวกัน ชาวบ้านอาจส่งข่าวสารขึ้นไปยังเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือมีการแลกเปลี่ยนติดต่อส่งข่าวสารระหว่างชาวบ้านด้วยกัน

3) เป้าหมายของการสื่อสารชุมชน มีวิธีการและแง่มุมหลายแง่มุมที่จะกำหนดเป้าหมายของการสื่อสารเพื่อชุมชน ดังตัวอย่างเช่น *การกำหนดเป้าหมายโดยใช้ระดับผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นเกณฑ์* ได้แก่ *ระดับชุมชน* เป็นการสื่อสารที่มีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน *ระดับหน่วยงานนอกชุมชน* เป็นการสื่อสารที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงองค์กร หรือหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการสื่อสาร *ระดับสังคมส่วนรวม* เป็นการสื่อสารที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในระดับกว้าง *การกำหนดเป้าหมายโดยสอดคล้องกับทิศทางทางไหลของข่าวสาร* คือ เพื่อถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลและโน้มน้าวชักจูงใจ เพื่อเป็นช่องทางแสดงออกซึ่งตัวตนของชุมชน (Community self-expression) อันอาจจะหมายรวมถึงแต่การแสดงออกซึ่งความต้องการของชุมชน ไปจนกระทั่งถึงการแสดงออกซึ่งสิทธิศักดิ์ศรี ภูมิปัญญาของชุมชนด้วย และเพื่อพัฒนาความเป็นตัวเองของชุมชน (Development of the Individual's self) ในหน่วยที่เล็กลงมากว่าชุมชน การสื่อสารชุมชนจะทำหน้าที่คล้ายๆเวทีแห่งการศึกษาเรียนรู้ที่ช่วยพัฒนาศักยภาพของปัจเจกบุคคลได้พัฒนาสร้างสรรค์อย่างเต็มที่

4) เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นและดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน (Need-oriented)

5) หน้าที่ของการสื่อสาร Windahl et al (1992) ระบุว่าหน้าที่ของการสื่อสารชุมชนน่าจะประกอบด้วยหน้าที่ในการแสดงออก (Expressive Function) คือ ทั้งบุคคลและกลุ่มสามารถแสดงความเป็นตัวของตัวเองออกมาเพื่อที่จะสร้างเอกลักษณ์ของตัวเองได้ หน้าที่ทางสังคม (Social Function) คือ การเข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจะสร้างความรู้สึกร่วมเป็นชุมชนเดียวกัน หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร (Information Function) อันเป็นหน้าที่พื้นฐานของการสื่อสารโดยทั่วไป หน้าที่ในการควบคุมและปฏิบัติการ (Control Activation Function) การสื่อสารจะเป็นช่องทางนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของบุคคลและชุมชนได้ เนื่องจากการสื่อสารชุมชนมีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบสองทางที่มีขั้นตอนของปฏิกริยาป้อนกลับ (Feedback)

4. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

แดเนียล เลอร์เนอร์ (Daniel Lerner) (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการพัฒนาไว้อย่างชัดเจนและรัดกุมว่า “การพัฒนาประเทศ หมายถึง การมีกิริยาสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างมีระบบ การรวบรวมมวลชน และการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของส่วนรวม ในประเทศที่ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งสามประการดังกล่าวข้างต้น จะเกิดขึ้นได้โดยผ่านการสื่อสารเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอจากเครือข่ายการสื่อสาร ด้วยเหตุนี้ ถ้าหากมีการนำการสื่อสารมาใช้ให้ถูกต้องอย่างเพียงพอแล้ว ก็จะสามารถช่วยส่งเสริมพัฒนาประเทศได้อย่างมาก อาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารเป็นทั้งดัชนีของการพัฒนา และเครื่องมือ หรือวิธีการของการพัฒนาสังคม”

ดังนั้นการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ถูกคาดหมายให้เข้ามามีบทบาทหนุนเสริมในฐานะเป็นกลไกสำคัญหรือเครื่องมือสนับสนุนงานพัฒนาสังคม โดยนักสื่อสารเพื่อการพัฒนาจะคำนึงถึงประเด็นของ “การมีส่วนร่วม” ของกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในแง่การจัดการ วัตถุประสงค์เพื่อการสื่อสาร การจัดอบรมทักษะด้านการสื่อสาร การออกแบบเนื้อหาสาระให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย การเลือกใช้สื่อเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายให้มากที่สุด ฯลฯ เพื่อให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายเปลี่ยนพฤติกรรมไปอย่างทีละประสงค์ การสื่อสารเพื่อการพัฒนาจึงเป็นแบบ Bottom-Up Communication และเป็น Two Way Communication คือ ทั้งรัฐบาล หน่วยงานราชการ และประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ต่างก็สวมทั้งบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร มี feedback ผ่านช่องทางการสื่อสาร โดยเนื้อหาสาระเป็นไปตามความต้องการของประชาชน

ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย ดำเนินการใน 2 ลักษณะ ได้แก่ การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ประชากร คือ ศิลปินพื้นบ้านในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง โดยคัดเลือกศิลปินพื้นบ้านภาคใต้จำนวน 10 คน ที่เป็นตัวแทนของกลุ่มสื่อพื้นบ้านที่มีเนื้อหาสาระหรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเพื่อการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ศิลปินพื้นบ้านหนังตะลุงหนังตะลุงคน และดิเกร์สตูล จังหวัดละ 1-2 กลุ่ม จัดเก็บข้อมูลในจังหวัดสงขลา สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ ประกอบ

ด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ส่วนที่ 2 สถานภาพ และความเป็นอยู่ของสื่อพื้นบ้าน สภาพการทำงานและความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรคของสื่อพื้นบ้าน และ ส่วนที่ 3 บทบาทของสื่อพื้นบ้านในฐานะของสื่อทางเลือกเพื่อการพัฒนา

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาของ โครงการวิจัย เรื่อง สถานภาพ บทบาท และศักยภาพของสื่อพื้นบ้านในฐานะสื่อทางเลือกเพื่อการพัฒนาสังคมภาคใต้ (สงขลา สตูล ปัตตานี ยะลา และ นราธิวาส) มีข้อค้นพบสำคัญๆ 4 ประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของกรวิจัย ดังนี้

1. สถานภาพ บทบาท และศักยภาพของสื่อพื้นบ้านในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ผลการวิจัยพบว่า สื่อพื้นบ้านภาคใต้ ได้แก่ หนังสือและดิเกร์สตูล มีสถานภาพที่ต้องพึ่งพิงแหล่งเงินทุนอื่น ซึ่งไม่ถือเป็นรายรับโดยตรงจากการแสดง เพราะรายได้จากการแสดงไม่เพียงพอ บางครั้งก็มีรายรับเท่ากับรายจ่ายที่เกิดขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในปัจจุบันการแสดงสื่อพื้นบ้านมีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นจากในอดีต ทำให้ศิลปินพื้นบ้านต้องประกอบอาชีพอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย อีกทั้งยังพบว่า วิถีของการจัดแสดงสื่อพื้นบ้านในอดีตและปัจจุบันมีความแตกต่างกัน เช่น การปลูกโรงหนังตะลุง ที่สมัยก่อนนั้น เจ้าภาพจะเป็นผู้ติดตั้งโรงหนังเอง ทำให้ไม่มีค่าใช้จ่ายในส่วนของเครื่องอำนวยความสะดวกและแรงงานมากนัก ในขณะที่ปัจจุบัน สื่อพื้นบ้านจะต้องทำทุกอย่างเบ็ดเสร็จ รวมถึงราคาน้ำมันที่สูงขึ้น จึงเกิดค่าใช้จ่ายมากขึ้น ทำให้ผู้จ้างลดน้อยลง ด้วยเหตุผลในเชิงเศรษฐกิจ รายได้ของกลุ่มศิลปินพื้นบ้านจึงไม่แน่นอน ทั้งยังส่งผลต่อการฝึกซ้อมของกลุ่มศิลปินด้วย นอกจากนี้การแสดงของสื่อพื้นบ้านยังไม่ได้รับความสนใจจากประชาชนเท่าที่ควร

2. บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านในการสร้างประเด็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาสังคมภาคใต้

ข้อค้นพบจากการวิจัย พบว่า สื่อพื้นบ้านภาคใต้มีบทบาทหน้าที่ 8 ประการ คือ การอนุรักษ์ภาษาถิ่น การสืบสานคุณค่าของประเพณีและวัฒนธรรม การหล่อหลอมสังคม การบ่มเพาะคุณธรรม การรักษาเอกลักษณ์ของสื่อพื้นบ้าน การพัฒนาความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาสังคมภาคใต้ การถ่ายทอดการเรียนรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านสู่คนรุ่นใหม่ และการให้ความบันเทิง โดยบทบาทหน้าที่หลักของสื่อพื้นบ้าน คือการทำหน้าที่ในการอนุรักษ์

ภาษาถิ่น และการสืบสานคุณค่าของประเพณีและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะ ศิลปินพื้นบ้านยังคงใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสารกับผู้ชม ส่วนบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน ที่เริ่มมีการปรับตัวตามสถานการณ์ของท้องถิ่นภาคใต้ คือ การถ่ายทอดการเรียนรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านสู่คนรุ่นใหม่ และการให้ความบันเทิงที่สื่อพื้นบ้านอาจได้รับความนิยมจากคนดู น้อยกว่าสื่อบันเทิงอื่น ๆ ทำให้ศิลปินพื้นบ้านหนังตะลุงและดิเกร์สตูดิโอจำเป็นต้องปรับแนวทางในการนำเสนอเนื้อหาให้กระชับ จากการแสดงที่ใช้เวลาหลายชั่วโมงหรือ ตลอดทั้งคืนต้องปรับให้สั้นลงเพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมปัจจุบัน นอกจากนี้ บทบาทหน้าที่ที่ศิลปินทั้งหนังตะลุงและดิเกร์สตูดิโอมองเห็นตรงกันว่า เริ่มมีการปรับเปลี่ยนไปจากอดีต คือ การรักษาเอกลักษณ์ของสื่อพื้นบ้าน และอาจกลายเป็นปัญหาของการ สืบทอดสื่อพื้นบ้าน กล่าวคือ การที่คนรุ่นใหม่ไม่เชื่อฟังครู และบางครั้งมีความมั่นใจ จนเกินไป เมื่อมีชื่อเสียงหรือได้รับความนิยมชมชอบ ก็มักจะรับงานแสดงคนเดียวโดย ไม่คำนึงถึงลูกคู่หรือสมาชิกคนอื่น ๆ ในคณะ รวมถึงการนำเสนอเนื้อหาที่ก่อให้เกิด ความเสียหายต่อวงการดิเกร์สตูดิโอและหนังตะลุง ก็คือ การเอาใจตลาดมากจนเกินไป การนำ เพลงมาปรับเนื้อหาที่ไม่สร้างสรรค์ เช่น เนื้อเพลงตีความได้หลายแง่มุม หรือดัดแปลง เนื้อหาไปในทางตลกโปกฮา เป็นต้น

3. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านภาคใต้

จากการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้านภาคใต้นั้นมีทั้งปัจจัยจากภายใน ที่เกิดจากตัวของศิลปินเอง ได้แก่ ขาดความตระหนักในความเป็นศิลปิน ไม่รักษาความเป็นพื้นถิ่น หรือเอกลักษณ์ เชื้อมั่นในตัวเอง ไม่เชื่อฟังครู ขาดการเรียนรู้ ไม่รู้จักพัฒนาตนเอง และไม่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ภาวะเศรษฐกิจ รายได้ที่ไม่เพียงพอ คนดูให้ความสำคัญน้อยลง หน่วยงานภาครัฐไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควร รวมถึงการที่ต้องปรับตัวตลอดเวลา และสถานะที่เปลี่ยนไปจากในอดีต

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในเชิงคุณค่าของสื่อพื้นบ้านหนังตะลุง หนังตะลุงคน และดิเกร์สตูดิโอ ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าของสื่อพื้นบ้านภาคใต้เป็นคุณค่าด้านสังคม ตั้งแต่ด้านครอบครัว ด้านชุมชน ด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน คุณค่าด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมการใช้ภาษาถิ่น ยิ่งไปกว่านั้น สื่อพื้นบ้านยังมีคุณค่าด้านจิตใจ ที่ทำให้คนทำสื่อ และคนดูมีความสุข และคุณค่าของความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยคุณค่าและคุณประโยชน์ที่ยังคงอยู่ของสื่อพื้นบ้าน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สื่อพื้นบ้านอยู่รอดในสังคมภาคใต้

4. แนวทางการเสริมสร้างบทบาทของสื่อพื้นบ้านให้เป็นสื่อทางเลือกเพื่อการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนภาคใต้

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพของสื่อพื้นบ้านในฐานะสื่อทางเลือกเพื่อการพัฒนาสังคมภาคใต้นั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการดังนี้

- 1) การเสริมกำลังด้านวัตถุดิบจากหลาย ๆ ทาง เพื่อให้สื่อพื้นบ้านสามารถอยู่รอดและมีกำลังใจในการสืบสานสื่อพื้นบ้านต่อไป
- 2) การส่งเสริมเพื่อเพิ่มช่องทางการสื่อสารระหว่างสื่อพื้นบ้านกับคนดู
- 3) การเสริมด้านความรู้ ความคิด และความเคลื่อนไหวของสังคม ซึ่งเป็นเรื่องที่สื่อพื้นบ้านภาคใต้ค้นคว้าในการเรียนรู้อยู่เสมอ

อภิปรายผลการวิจัย

หากศิลปินอยู่รอด สื่อพื้นบ้านภาคใต้ก็อยู่ได้

จากผลการวิจัย อาจสรุปสถานภาพในปัจจุบันของสื่อพื้นบ้านจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ดังนี้

หากพิจารณาปัจจัยภายในที่อาจทำให้สื่อพื้นบ้านภาคใต้ลืมความเป็นศิลปินในตัวเองนั้น อาจเป็นเพราะศิลปินพื้นบ้านอาจเห็นว่า การที่คนดูชอบใจในมุขตลกที่ตนคิดแปลงเนื้อหาจากเดิมไปนั้น เป็นการทำหน้าที่ของการให้ความบันเทิง ซึ่งหากใส่เนื้อหาที่เป็นสาระมากจนเกินไปก็อาจทำให้คนดูมีความรู้สึกว่า สื่อไม่ได้ทำหน้าที่แบบเดิม จึงทำให้ศิลปินรุ่นใหม่ที่เขาใจตลาดมากจนเกินไป ขอมคิดแปลง และลดทอนคุณค่าของสื่อพื้นบ้านเพียงเพื่อให้คนดูพึงพอใจ ดังเช่นคำให้สัมภาษณ์ของนายเจปะอ สาแม ศิลปิน

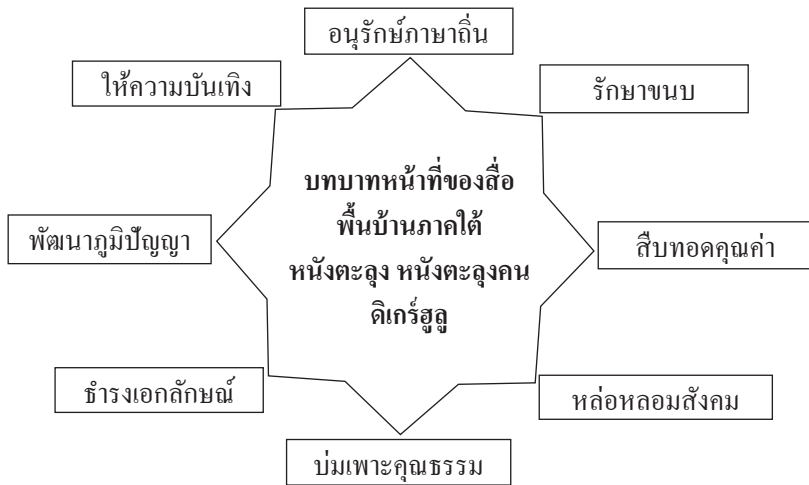
ดิเกร์ฮูธ จังหวัดปัตตานี ได้กล่าวถึงปัญหาของผู้สืบทอดการแสดงดิเกร์ฮูธ ว่า การที่คนรุ่นใหม่ไม่เชื่อฟังครู เมื่อมีชื่อเสียงหรือได้รับความนิยชมชอบ มักจะแยกตัวเองออกจากคณะ อีกทั้งการนำเสนอเนื้อหาที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อวงการดิเกร์ฮูธ คือ การเอาใจตลาดมากจนเกินไป การนำเพลงมาปรับเนื้อหาที่ไม่สร้างสรรค์ เช่น เนื้อเพลงตีความได้หลายแง่มุม หรือดัดแปลงไปในทางตลกโปกฮา ตรงกับคำให้สัมภาษณ์ของนายหนังตะลุงนครินทร์ ชาทอง ศิลปินแห่งชาติ สาขานั่งตะลุง ปี 2550 ที่กล่าวว่า “สื่อหรือศิลปินที่บ้านเอง ไม่รักษาความเป็นตัวตนไว้ ลืมขนบ ขาดการศึกษาและพัฒนาทักษะในการแสดง นั่งตะลุงทุกวันนี้จึงกลายเป็นจำວມมากกว่าการแสดงนั่งตะลุง ไม่มี การกำหนดทิศทางของตนเอง”

สำหรับปัจจัยภายนอก อย่างเช่น สถานะของผู้ส่งสารที่เปลี่ยนไป ตัวศิลปินที่บ้านจากที่เคยเป็นผู้รู้และผู้นำตามธรรมชาติของคนดู มาวันนี้ ศิลปินที่บ้านอาจไม่มีความมั่นใจเช่นในอดีต ทั้งนี้สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะตัวศิลปินเองขาดการพัฒนาตนเองในการแสวงหาความรู้ เนื่องจากสมัยก่อนช่องทางแสวงหาความรู้มีอยู่น้อย ผู้ชมจึงมักจะมีควมรู้้น้อยกว่านายหนัง หรือศิลปินดิเกร์ฮูธ แต่ในปัจจุบัน นายหนังอาจลำบากใจตรงที่จะทำให้คนดูเชื่อถือ เพราะคนมีการศึกษามากขึ้น ทำให้นายหนังไม่แน่ใจว่าตนเองจะมีความรู้มากกว่าคนดูหรือไม่

ส่วนข้อจำกัดของคนดูให้เวลากับสื่อที่บ้านน้อยลง อาจเป็นเพราะวิถีชีวิตของคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะสภาพสังคมภาคใต้ในสมัยก่อนที่เป็นสังคมเกษตร การแสดงพื้นบ้านเป็นเสมือนพื้นที่การสื่อสารที่ทำให้คนในชุมชนได้ใช้เวลาหาความบันเทิงใจร่วมกัน หลังจากเสร็จจากภารกิจประจำวัน แต่ในปัจจุบัน ยุคสมัยที่เปลี่ยนให้มีความทันสมัยมากขึ้น การแข่งขันมีมากขึ้น ในขณะที่ทรัพยากรกลับลดน้อยลง เวลาของผู้คนในสังคมจึงถูกใช้ไปกับการทำงานมากกว่าในอดีต จึงทำให้มีเวลาจำกัดต่อการเปิดรับสื่อที่บ้านที่ต้องใช้เวลาในการเข้าถึงอรรถรสของศิลปะพอสมควร นอกจากนี้ สื่อพื้นบ้านนั่งตะลุงขาดการส่งเสริม และสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการผลักดันบทบาทและพัฒนาศักยภาพของสื่อพื้นบ้าน ดังคำให้สัมภาษณ์ของนายหนังตะลุงที่ว่า “สื่อพื้นบ้านกำลังถูกทอดทิ้งจากสังคม มีปัญหาด้านเศรษฐกิจ ไม่มีรายได้ ไม่มีข่าวกิน และไม่มีเงินใช้”

บทบาท คุณค่า และคุณประโยชน์ของสื่อพื้นบ้านในจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากกรอบแนวคิด เรื่อง การรู้จักหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน เมื่อนำมาปรับใช้กับ บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านภาคใต้ ได้แก่ หนังสือตะลุง หนังสือตะลุงคน และดิเกร์ฮูลู พบว่ามีหน้าที่บางอย่างที่มีลักษณะเดียวกัน ดังนี้

จากภาพที่ 2 อธิบายได้ว่า ด้วยลักษณะธรรมชาติของสื่อพื้นบ้านหนังสือตะลุง หนังสือตะลุงคน และดิเกร์ฮูลู เป็นสื่อที่นำเสนอเนื้อหาผ่านบทกลอน และบทเพลงที่มี วัตถุประสงค์เพื่อรณรงค์หรือสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม จึงมักใช้ภาษาถิ่นเป็น ภาษาหลัก เช่น หนังสือตะลุงและหนังสือตะลุงคนใช้ภาษาถิ่นใต้ ส่วนดิเกร์ฮูลู ใช้ภาษามลายู ควบคู่กับภาษาไทย จึงนับได้ว่า สื่อพื้นบ้านหนังสือตะลุง หนังสือตะลุงคน และดิเกร์ฮูลู ต่างมี บทบาทร่วมกันคือ การเป็นสื่อพื้นบ้านที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภาษาถิ่น แต่บทบาทที่ สำคัญที่สุดของสื่อพื้นบ้าน คือ การรักษาขนบและรักษาความเป็นพื้นถิ่น การสืบทอดคุณค่า ของประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน อีกทั้งยังมีบทบาทและศักยภาพ ในการหล่อหลอมสังคมและบ่มเพาะคุณธรรม และส่งเสริมค่านิยมที่ดีในหลาย ๆ ด้าน นอกจากนี้ สื่อพื้นบ้านภาคใต้ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของสื่อพื้นบ้านไว้ได้เป็นอย่างดี โดยการ รักษามาตรฐานของศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ให้คงคุณค่าและคุณลักษณะเช่นเดิม ถึงแม้ว่า เนื้อหาของบทกลอนหรือบทเพลงอาจมีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย แต่คุณลักษณะที่เป็น แก่นแท้ของสื่อพื้นบ้านภาคใต้ ศิลปินพื้นบ้านยังคงรักษาไว้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

เรื่องการไหว้ครู หรือการระลึกถึงผู้มีพระคุณ ระลึกถึงครูผู้สอนผู้ให้วิชา ที่ในแต่ละปี สือพื้นบ้านจะต้องจัดพิธีกรรม หรือกิจกรรมเพื่อแสดงความกตัญญู

การทำหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านภาคใต้ ยังเป็นการพัฒนาความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องการพัฒนาสังคมหลาย ๆ ด้าน อาทิ การวางแผนครอบครัว โรคเอดส์ ยาเสพติด สุขภาพ สุขภาวะ การส่งเสริมประชาธิปไตย เปรียบเสมือนเวทีของการถอดบทเรียนในการประกอบอาชีพของแต่ละชุมชน ที่ต่างก็มาช่วยกันทำวิจัยในชุมชน สรุปปัญหาที่เกิดขึ้น และช่วยกันหาทางออกของปัญหาพร้อมกันและขยายขอบเขตการเรียนรู้ จากรุ่นสู่รุ่น สื่อพื้นบ้านภาคใต้ยังทำหน้าที่ให้ความบันเทิง ที่ไม่ใช่การละเล่นเพื่อความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการแสดงที่สร้างสรรค์ให้สังคมได้เข้าใจในบางสิ่งบางอย่าง ตามวิถีชีวิตในท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่า สื่อพื้นบ้านเป็นกลไกสำคัญของการนำเสนอผลงานด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และการศึกษาของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

ด้านคุณค่าของสื่อพื้นบ้านภาคใต้ พบว่า สื่อพื้นบ้านเป็นคุณค่าด้านสังคมที่มีการสืบทอดกันมานานสามารถก่อให้เกิดความรัก ความผูกพัน สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และยั่งยืน สามารถอธิบายคุณค่าด้านสังคมได้ตั้งแต่ ด้านครอบครัว การเรียนรู้สืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ จากพ่อสู่ลูกส่งผลให้ครอบครัวมีความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด ก่อให้เกิดความรัก ความเข้าใจ ความผูกพันอันทรงคุณค่ายิ่งในครอบครัว ด้านชุมชน การเรียนรู้การแสดง และการแกะรูปหนังตะลุงในหมู่บ้านและการที่หลาย ๆ ครอบครัวได้เข้ามารวมกลุ่มกันขึ้นมาเป็นการใช้กระบวนการทำงานแบบการรวมกลุ่มทำงานในรูปแบบของสมาชิกกลุ่ม ทำให้มีการเคารพต่อกันและการอาศัยอยู่ร่วมกับคนอื่นภายใต้กฎระเบียบสังคมเดียวกัน ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งและสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและยั่งยืน ด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน พบว่า เมื่อมีการรวมกลุ่มแกะหนังตะลุง การแสดงหนังตะลุง หรือการรวมกลุ่มเพื่อฝึกซ้อมดนตรีสดเกิดขึ้นในชุมชน จะมีการแลกเปลี่ยนกันระหว่างชุมชน ต่างฝ่ายก็จะนำเสนอเรื่องราวในชุมชนของตนเอง และจะนำไปสู่การเรียนรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ในความสำเร็จและความล้มเหลวของแต่ละชุมชน ดนตรีสดจึงเปรียบเสมือนเวทีของการถอดบทเรียนในการประกอบอาชีพของแต่ละชุมชน ที่ต่างก็มาช่วยกันทำวิจัยในชุมชน สรุปปัญหาที่เกิดขึ้น และช่วยกันหาทางออกของปัญหาพร้อมกัน นอกจากนี้ เวทีดนตรีสดในสมัยก่อน ยังมีการแลกเปลี่ยนสินค้าของแต่ละชุมชนอีกด้วย เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้ ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน

วัฒนธรรมกับชุมชนอื่นๆ อีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้น สื่อพื้นบ้านทั้งหนังตะลุงและดิเกร์ฮูลูยังมีคุณค่าด้านจิตใจ ที่ทำให้คนทำสื่อและคนดูมีความสุข เมื่อคนทำสื่อเห็นคนดูมีความสุขก็ทำให้มีกำลังใจที่จะสานต่อสื่อพื้นบ้านให้คงอยู่ต่อไป นอกจากนี้ คุณค่าของสามัคคีประสานพลังประสานใจเป็นหนึ่งในเดียวกันนั้นยังเป็นคุณค่าที่สื่อพื้นบ้านให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะศิลปะการแสดงทั้งหนังตะลุง หนังตะลุงคน และดิเกร์ฮูลู ต่างก็มีลักษณะร่วมกันคือ ต้องประสานเนื้อร้อง การขับบทกลอน ท่าทาง และการแสดงดนตรีให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นั่นหมายความว่า คนในคณะแสดงจะต้องรู้ใจและเข้าใจกันจึงจะสามารถส่งต่อบทเพลง บทร้องและทำนองดนตรีให้เข้ากันพอดีกับท่าทางการแสดงนั่นเอง

สื่อพื้นบ้านใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีพลังมากกว่าที่คิด

จากผลการวิจัย พบว่า พลังของสื่อพื้นบ้านภาคใต้เป็นพลังด้านการแสดงและการสร้างสรรค์เนื้อหาที่มีลักษณะของสื่อเพื่อการพัฒนา ดังคำให้สัมภาษณ์ของนายหนังนครินทร์ ชาทองว่า เนื้อหาของหนังตะลุงส่วนใหญ่จะสะท้อนสังคมให้คนในสังคมมีความกตัญญูคุณ รักษาดี รักและเมตตาต่อสัตว์ รู้จักรักษาภริยา มารยาท เช่น ในบทหนังมีบทที่แม่สอนลูกผู้หญิงว่า ผู้หญิงเราต้องรักษานวลสงวนตัว เวลาที่แต่งตัว ก็อย่านุ่งผ้าใต้อะตือ หรืออย่าวิ่ง เพราะจะดูไม่งาม หรือการสอนลูกผู้ชายที่ให้อภัยเวลาว่า ห้ามเที่ยวเตร่ในยามค่ำคืน เพราะอาจจะเสี่ยงต่ออบายมุข ไม่ว่าจะเป็น การเสพสุรา ความเสี่ยงต่อกลุ่มนักเลงอันธพาล ไม่ให้เล่นการพนัน เมื่อคนดูได้ดูหนังก็จะซึมซับและนำไปสอนลูกได้ หนังตะลุงจึงเสมือนแหล่งข้อมูลที่ช่วยขยายความคิดที่ดีงามและให้เราู้จักรักษาประเพณีที่ดีงามของสังคมไทย เช่นเดียวกับพลังของสื่อดิเกร์ฮูลูที่นายมะ ยะหา ศิลปินดิเกร์ฮูลู จังหวัดยะลา พยายามใช้สื่อดิเกร์ฮูลูเชิญชวนและโน้มน้าวใจให้เด็กๆ ที่อยู่ตามชุมชนต่างๆ มีโอกาสได้เรียนรู้ เห็นความสำคัญของการเรียนหนังสือ สอนเด็กๆ ให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม และทุกครั้งทีตนมีโอกาสไปตามชุมชนต่างๆ ในทุกพื้นที่ ก็มักจะหาโอกาสบอกกล่าวกับกลุ่มเยาวชนเสมอว่า ทุกคนที่อยู่ในแผ่นดินไทยเป็นพี่น้องกัน

ด้วยพลังนี้เองที่ทำให้ศิลปินพื้นบ้านภาคใต้ใช้ศักยภาพของสื่อพื้นบ้านหนังตะลุงหนังตะลุงคน และดิเกร์ฮูลู เป็นสื่อเผยแพร่ความคิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ นำเสนอข่าวสารและโน้มน้าวใจชุมชนได้อย่างดี โดยเฉพาะงานด้านการพัฒนาสังคม ที่สื่อพื้นบ้านภาคใต้จะสอนให้คนในสังคมมีความสามัคคี อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ทำหน้าที่กระตุ้นชวนคนในชุมชนให้คิดทบทวน การดำเนินการพัฒนาตามนโยบายต่างๆ ว่า ตรงกับวิถีชีวิตหรือ

ตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนมากนักน้อยเพียงใด นอกจากนี้ สื่อพื้นบ้านยังเปิดโอกาสให้คนที่ชอบและรักในการแสดงศิลปะการแสดงพื้นบ้านใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และห่างไกลยาเสพติด เป็นการสร้างเข้มแข็งให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี พลังของสื่อพื้นบ้านภาคใต้จึงไม่ใช่การเล่นเพื่อความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการแสดงที่สร้างสรรค์ให้สังคมได้เข้าใจบางสิ่งบางอย่างตามวิถีชีวิตในท้องถิ่น เป็นการแสดงหรือร้องเพลงที่ต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น

การทำหน้าที่อบรมบ่มเพาะคนในสังคม และการออกแบบเนื้อหาสาระที่ใช้ในการขับกลอนหรือร้องเพลงของสื่อพื้นบ้านภาคใต้นั้น ศิลปินพื้นบ้านจะคำนึงถึงประเด็นของ “การมีส่วนร่วม” ของกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารจึงเป็นแบบ **Bottom-Up Communication** และเป็น **Two Way Communication** คือ ทั้งรัฐบาล หน่วยงานราชการ และประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ต่างก็สวมทั้งบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสาร มี feedback ผ่านช่องทางการสื่อสาร โดยเนื้อหาสาระเป็นไปตามความต้องการของประชาชน ด้วยเหตุนี้ ศิลปินพื้นบ้านต้องเป็นผู้แสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ต้องรู้จักเรียนรู้สังคม และศิลปินต้องมีความสามารถเลือกประเด็นหรือเรื่องราวที่โดนใจผู้รับสาร ที่สำคัญ ศิลปินต้องทำหน้าที่เป็นผู้ที่วิเคราะห์เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อนำเสนอให้คนเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้น จึงเป็นเสมือนการนำความรู้ด้านการสื่อสารพื้นบ้านมาใช้สนับสนุนงานพัฒนา เพื่อให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายเปลี่ยนพฤติกรรมไปอย่างที่ตั้งประสงค์ อีกทั้งยังทำให้ทีมงานและนักแสดง สามารถพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นไปเรื่อยๆ อย่างเห็นได้ชัด และนำข้อคิดมาใช้ปฏิบัติต่อการดำรงชีวิตในสังคม

แนวทางการเสริมพลังของสื่อพื้นบ้าน...สื่อทางเลือกเพื่อการพัฒนาสังคมภาคใต้
จากการวิจัยพบว่า ศิลปินพื้นบ้านภาคใต้ ทั้งหนังตะลุง หนังตะลุงคน และดิเกร์ฮูลู ไม่สามารถหารายได้จากการประกอบอาชีพการแสดงได้เพียงอย่างเดียว แต่ต้องประกอบอาชีพอื่นควบคู่ไปด้วย หากแต่ด้วยใจรัก ผูกพัน และตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของสื่อพื้นบ้าน ทำให้ศิลปินพื้นบ้านมีภาระที่ต้องสานต่อเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษต่อไป เพื่อให้สื่อพื้นบ้านยังคงอยู่คู่สังคมไทยแม้จะต้องอยู่ในสภาพที่ย่ำแย่ และต้องพึ่งพิงรายได้จากการประกอบอาชีพอื่นก็ตาม สถานการณ์ของสื่อพื้นบ้านจำนวนมากที่กำลังอยู่ในสภาพย่ำแย่และต้องการการหนุนช่วยแบบเสริมกำลังในทุก ๆ ด้าน ได้แก่

1. แนวทางการเสริมพลังด้านการสร้างเครือข่าย สร้างงานเพื่อความอยู่รอดของสื่อพื้นบ้าน

กลุ่มศิลปินพื้นบ้านภาคใต้ ได้เสนอแนวทางการเสริมพลังของสื่อพื้นบ้านภาคใต้ว่า ต้องเริ่มจากการรวมกลุ่มเพื่อแสดงพลังของศิลปินพื้นบ้านภาคใต้ เปิดเวทีการแสดงสัญจรในแต่ละอำเภอ เพื่อเป็นศูนย์ฝึกเพื่อการเรียนรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านให้กระจายอยู่ในแต่ละพื้นที่ โดยในแต่ละเดือนประธานศูนย์ฝึก จะรายงานจำนวนผู้สนใจร่วมฝึกแสดง มีการจัดทีมเพื่อไปติดตามผลงานของแต่ละศูนย์ ช่วยพัฒนาทักษะ และประเมินผลงานเพื่อหาแนวทางการพัฒนาต่อไป นายหน้งนครินทร์ ชาทอง กล่าวเพิ่มเติมว่า งานฝึกทักษะการแสดง เป็นงานที่ต้องพัฒนาอย่างมาก เพราะต้องฝึกให้ทำเป็น และเมื่อคนทำเป็น จะมีกำลังใจในการที่จะแสดงและพัฒนาฝีมือของตัวเองต่อไป อย่างไรก็ตาม กลุ่มศิลปินพื้นบ้านยังได้เสนอแนะว่า การเสริมพลังดังกล่าวจะต้องประสานความร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่น เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งหน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของสื่อพื้นบ้านอย่างแท้จริง และต้องให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาให้เกิดชมรมหรือสมาคมสื่อพื้นบ้านในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้มีการรวมกลุ่มของศิลปินพื้นบ้านนั้น ต้องเป็นกลุ่มที่เกิดโดยตัวของศิลปินเอง ไม่ใช่การจัดตั้งจากหน่วยงานราชการ หรือจากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น สื่อพื้นบ้านต้องทำให้รัฐบาลเห็นความสำคัญของสื่อพื้นบ้าน เพื่อเป็นมรดกของประเทศไทย สืบทอดสู่ลูกหลานรุ่นต่อๆ ไป

2. แนวทางการเสริมพลังด้านช่องทางการสื่อสาร และสร้างฐานคนดู

จากงานวิจัยครั้งนี้ กลุ่มศิลปินพื้นบ้านภาคใต้ ได้เสนอแนวทางการพัฒนาสื่อพื้นบ้านหนังตะลุงให้คงอยู่และสืบทอดต่อไปรุ่นต่อรุ่นว่า แนวทางการพัฒนาในระยะยาวควรจัดให้สื่อพื้นบ้านเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียนควรกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่น การประสานงานร่วมกับหน่วยงานด้านการศึกษา เพื่อร่วมกันพัฒนาสื่อพื้นบ้านภาคใต้จึงเป็นอีกทางหนึ่งของการขยายช่องทางการสื่อสารที่สามารถเข้าถึงคนดูรุ่นใหม่ได้ การจัดทำให้เป็นหลักสูตรที่ใช้ในการอบรมการแสดง โดยเริ่มจากการให้ผู้ที่แสดงรู้จักประวัติความเป็นมาสื่อพื้นบ้านภาคใต้ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดง เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย บทบาทสื่อพื้นบ้านในการทำหน้าที่ของสื่อที่จะเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ รวมถึงการจัดทำชุดการแสดงสื่อพื้นบ้านแบบเคลื่อนที่ เช่น โรงหนังตะลุงที่

สามารถประกอบและติดตั้งได้อย่างง่าย จะช่วยประหยัดเวลาและพื้นที่ในการขนย้ายหากต้องไปแสดงในพื้นที่ห่างไกล เป็นต้น

ลักษณะของการสร้างช่องทางการสื่อสารเช่นนี้ เป็นการพบกันครั้งทางระหว่างครูกับศิลปินพื้นบ้าน โดยที่เนื้อหาความรู้ทั่วไปนั้นให้ครูทั่วไปที่อาจจะไม่ใช่ศิลปินพื้นบ้านเป็นผู้สอน แต่เมื่อถึงขั้นตอนของชั่วโมงการฝึกทักษะ ทางโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาอาจจะเชิญศิลปินพื้นบ้านไปเป็นวิทยากรสอน นอกจากนี้แต่ละชุมชนควรเปิดพื้นที่สำหรับให้เยาวชนได้ “เรียนรู้” และ “รู้จัก” สื่อพื้นบ้านภาคใต้ให้มากขึ้น ตั้งแต่การฝึกทักษะขั้นพื้นฐาน อย่างไรก็ตาม หากนำสื่อพื้นบ้านเข้าระบบการศึกษาหรือหลักสูตรท้องถิ่น หน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องเห็นและตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของสื่อพื้นบ้านอย่างแท้จริง และต้องดำเนินการอย่างจริงจังจึงจะประสบความสำเร็จ

3. แนวทางการเสริมพลังความรู้ พลังความคิด และพลังความเข้าใจ

แนวทางการพัฒนาสื่อพื้นบ้านภาคใต้ในลักษณะของการเสริมพลังความรู้ในกลุ่มศิลปินพื้นบ้านภาคใต้เสนอว่า กลุ่มสื่อพื้นบ้านควรจัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดทิศทางร่วมกัน ให้เครือข่ายของสื่อพื้นบ้านที่จับมือกัน แสดงร่วมกัน เกิดการพัฒนาความร่วมมือกัน คิดโครงการร่วมกัน เป็นการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและสื่อพื้นบ้านในพื้นที่ภาคใต้ เพื่อนำการแสดงดังกล่าวมาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดเนื้อหาที่สามารถเข้าใจและสัมผัสได้ถึงความงดงามของศิลปะ เพราะเรื่องบางเรื่องอาจไม่สามารถสื่อได้โดยตรง มีการผสมผสานกับการแสดงทอล์กโชว์ มีการติดตามผลการดำเนินงานของคณะแสดงสื่อ เช่น การอบรมให้ความรู้เรื่องของสิทธิมนุษยชน ที่เมื่อมีการประชุมสัมมนากันไปแล้ว ก็ต้องมีความต่อเนื่องในการติดตามผลต่อไป

ส่วนการเสริมพลังความคิดให้แก่กลุ่มศิลปินพื้นบ้านภาคใต้ พบว่า ศิลปินพื้นบ้านต้องการการเสริมพลังความคิด เรื่องความรู้ที่เป็นความสนใจหลักของศิลปิน การปรับปรุงศิลปะการแสดง และความรู้ทั่วไปของสังคมที่ศิลปินต้องติดตามเพื่อรักษาสถานภาพที่เป็น “ผู้นำทางความคิด” หรือ “ปัญญาชนของชุมชน” เอาไว้

ข้อเสนอเพิ่มเติมของศิลปินพื้นบ้านคือ การเสริมพลังความเข้าใจเกี่ยวกับการแสดงสื่อพื้นบ้านดิเกิร์ฮูกับหลักความเชื่อทางศาสนาว่าจะหาแนวทางการพัฒนาร่วมกันได้อย่างไร ศาสนาจะใช้สื่อพื้นบ้านเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาให้เข้าถึงและพัฒนาคนในสังคมได้อย่างไร ในขณะที่เดียวกัน สื่อดิเกิร์ฮูก็ต้องหาวิธีการที่จะให้การนำเสนอเนื้อหาของดิเกิร์ฮูไม่ขัดต่อหลักการของศาสนา

4. แนวทางการเสริมพลังการพัฒนาเนื้อหาที่สร้างสรรค์ผ่านช่องทางสื่อสารที่หลากหลาย

แนวทางการพัฒนาเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอสื่อพื้นบ้านนั้น ควรมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมปัจจุบัน กระชับเนื้อหาให้ใช้เวลาสั้นลง แต่สามารถสะท้อนสังคมได้ ทั้งนี้เพราะคนควมมีวิถีชีวิตและการใช้เวลาที่แตกต่างจากในอดีต ศิลปินและคนทำสื่อพื้นบ้านจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยและผู้ชม นอกจากนี้ทางออกอีกทางหนึ่งของการพัฒนาและสืบทอดคุณค่าของหนังตะลุงอาจจัดทำเป็นสื่อการเรียนการสอน ใช้สื่อสมัยใหม่เช่น สื่อวีดิทัศน์ และสื่อมัลติมีเดียในหลายช่องทาง การสื่อสาร เป็นส่วนหนึ่งของการนำเสนอเนื้อหาของสื่อพื้นบ้านให้เผยแพร่ผ่านสื่อใหม่ หรืออาจจะจัดประกวดการแสดงทำพื้นฐาน เช่น ทำครู ทำเชิดถำ เป็นต้น เพื่อให้เด็กรุ่นใหม่ได้สามารถฝึกหัดและกระตุ้นความสนใจได้ ซึ่งการประชันหรือการประกวดการแสดงสื่อพื้นบ้าน จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการเปิดพื้นที่หรือเวทีการสื่อสารที่ทำให้เกิดกลุ่มคนดูได้อย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตาม การประกวดหรือจัดแสดงจะต้องมีการบอกถึงเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินที่ต้องดูประสานทั้งวง ทั้งดนตรี ทำท่าง และลีลาที่ต้องสอดคล้องประสานกันเป็นหนึ่งเดียวกัน

ส่วนเนื้อหา หรือเรื่องราวด้านการพัฒนาที่สามารถใช้สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อธรรมงค์ได้นั้น กลุ่มศิลปินพื้นบ้าน กล่าวว่า สามารถทำได้หลายประเด็น ทั้งเรื่องยาเสพติด การศึกษา การธรรมรงค์ส่งเสริมให้คนรักการอ่าน เนื้อหาด้านสุขภาพ การทำมาหากิน เรื่องสิ่งแวดล้อม แต่การนำเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ว่าคนรับสารหรือเนื้อหาเล็กน้อยแค่ไหนนั้น อาจจะต้องมีการประเมินผลเพื่อพิจารณาว่าคนดูได้รับเนื้อหาสาระจากสื่อพื้นบ้านมากน้อยเพียงใด

ข้อเสนอแนะแนวทางการเข้าร่วมในกระบวนการสืบทอดสื่อพื้นบ้านภาคใต้

จากการสัมภาษณ์ศิลปินพื้นบ้านภาคใต้ พบว่า การฝึกฝนสื่อพื้นบ้านอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องนั้น ต้องใช้ความพยายามเสาะแสวงหาเป็นการส่วนตัว และส่งผลให้ศิลปินพื้นบ้านรู้สึกหมดกำลังใจในการหาคนมาสืบสานภูมิปัญญา เนื่องมาจากบางครั้งการเข้ามาของศิลปินรุ่นใหม่ อาจทำให้สื่อพื้นบ้านมีความคิดเพี้ยนไปจากเดิม โดยในเรื่องการสืบทอดสื่อพื้นบ้านนั้น กาญจนา แก้วเทพ เสนอว่า ต้องทำให้ครบวงจรคือ การสืบทอดทั้งตัวศิลปิน สืบทอดทั้งด้านผู้ชม และสืบทอดด้านเนื้อหา ข้อเสนอดังกล่าวตรงกับที่ศิลปินพื้นบ้านภาคใต้ ทั้งนายหนังตะลุง และคณะดิเกิร์ฮูลูเสนอแนะว่า การพัฒนา

สื่อพื้นบ้านในระยะยาวนั้น ประการแรก กลุ่มศิลปินพื้นบ้านต้องรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อหาแนวร่วมในการพัฒนาสื่อพื้นบ้านระดับภาคต่อไป เป็นกระบวนการ สร้างคนทำสื่อ สร้างคนดูสื่อ และสร้างเนื้อหาของสื่อพื้นบ้านภาคใต้ ซึ่งสามารถอภิปรายได้ดังนี้

1. การสร้างคนทำสื่อ...สร้างศิลปินพื้นบ้านภาคใต้

กระบวนการอบรมบ่มเพาะศิลปินพื้นบ้านต้องใช้เวลาในการเตรียม ให้ความรู้ พัฒนาและฝึกทักษะอย่างต่อเนื่อง โดยที่มีครู หรือศิลปินพื้นบ้านเป็นผู้ฝึกสอนให้ องค์ประกอบด้านความรู้ของสื่อพื้นบ้านภาคใต้มีอยู่ 3 ส่วนคือ ส่วนแรก คือ ความรู้เชิงเทคนิค เช่น การสอนท่าทางการเชิดรูปหนังตะลุง การฝึกหัดขับบทกลอนหนังตะลุง การหัดขับร้องเพลงดิเกร์ฮูลู การแสดงดนตรี การแสดงท่าทางประกอบ เป็นต้น ส่วนที่สอง คือ คุณค่าต่าง ๆ ที่มีอยู่ในเนื้อหาของสื่อพื้นบ้าน เช่น ในบทปราชญ์หน้าบทกลอนของหนังตะลุงนั้นเป็นเรื่องการอบรมสั่งสอน เรื่องความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ และผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะคนดู เป็นต้น และส่วนที่สาม เป็นส่วนที่มองไม่เห็น แต่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้มีความสุขที่ได้อนุรักษ์และผลัดกันบทบาทของหนังตะลุง ในฐานะสื่อพื้นบ้านให้ยังคงอยู่ตลอดไป นั่นคือจิตวิญญาณของสื่อพื้นบ้าน ในสมัยโบราณ จะแสดงออกมาในรูปแบบความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่องเทวดาของหนังตะลุง การนับถือครูของศิลปินทั้งหนังตะลุงและดิเกร์ฮูลู รวมถึงความเชื่อในเรื่องของกาละและเทศะในการแสดงดิเกร์ฮูลู เป็นต้น ดังนั้น กระบวนการสร้างคนทำสื่อจึงจำเป็นต้องทำอย่างเต็มที่ครูผู้ฝึกทักษะ การแสดงสื่อพื้นบ้าน จะต้องถ่ายทอดความรู้ทั้งสามส่วนนี้ให้เข้าถึงกลุ่มศิลปินรุ่นใหม่ที่มีความเข้าใจอย่างแท้จริง

2. การสร้างคนดูสื่อพื้นบ้านภาคใต้

แนวทางการสร้างคนดูสื่อพื้นบ้านภาคใต้ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและวัยรุ่นหนุ่มสาว ที่อาจเป็นกลุ่มคนที่ขาดโอกาสและช่องทางในการเรียนรู้ และรู้จักสื่อพื้นบ้านภาคใต้ ข้อเสนอที่ศิลปินพื้นบ้านภาคใต้มองเห็นและได้สะท้อนแนวทางการสืบทอดสื่อพื้นบ้านภาคใต้ ดังนี้

- การสร้างฐานคนดูสื่อพื้นบ้านในชุมชน เป็นการแสวงหาโอกาสและช่องทางในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเชิงรุก มีการออกตระเวนสัญจรเพื่อแสดงในชุมชนเพื่อให้กลุ่มเด็กและเยาวชนที่อยู่ชุมชนนั้นๆ ได้เรียนรู้ และรู้จักสื่อพื้นบ้านภาคใต้มากขึ้น เช่น การจัดการแสดงหนังตะลุงเด็ก หรือดิเกร์ฮูลูเยาวชน ที่จะดึงกลุ่มผู้ชมที่เป็นเด็กด้วยกัน

- การเปิดพื้นที่สื่อพื้นบ้านแต่ละชุมชน สำหรับให้เยาวชนได้เรียนรู้จักหนังตะลุงมากขึ้น เป็นเสมือนศูนย์เผยแพร่ความรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านตั้งแต่การฝึกการแสดงขั้นพื้นฐาน จากนั้นให้มีการจัดประกวดการแสดงทำพื้นฐาน เช่น ทำครู ทำเชิดถายี เป็นต้น เพื่อให้เด็กรุ่นใหม่ได้สามารถฝึกหัดและกระตุ้นความสนใจได้ หรือดั่งเช่นที่มะ ยะหา และ เจาะ ปอ สามแม คณะศิษย์ครู เสโนว่า อาจจัดทำเป็นหลักสูตรที่ใช้ในการอบรมการแสดงศิษย์ครู โดยเริ่มจากการให้ผู้ที่จะแสดงรู้จักประวัติความเป็นมาและจิตวิญญาณของสื่อพื้นบ้านหนังตะลุงและศิษย์ครู วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการแสดง เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย บทบาทของหนังตะลุงและศิษย์ครูในการทำหน้าที่ของสื่อที่จะเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่

- การสร้างคนดูสื่อเป็น จັบประเด็นได้ นายหน้งนครินทร์ ชาทอง เสนอว่า การให้ความรู้เรื่องหนังตะลุงกับเยาวชนคนรุ่นใหม่ นั้น ศิลปินต้องมีกลยุทธ์และวิธีการที่แยบยล เพราะคนดูมีเวลาให้กับสื่อพื้นบ้านน้อยลง อีกทั้งข้อจำกัดในค่านิยมการใช้ภาษาถิ่นที่เด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อยใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสาร ทำให้ดูหนังตะลุงไม่รู้เรื่องด้วยเหตุนี้ ศิลปินต้องอธิบายที่ไปที่มา หรือคุณลักษณะของรูปหนังแต่ละรูปว่ามีความสำคัญอย่างไร ก่อนที่จะมีการแสดง รวมถึงหากมีโอกาสได้เป็นวิทยากรสอนเด็กรุ่นใหม่ ก็ต้องใช้เวลาและโอกาสดังกล่าวให้เป็นประโยชน์ ด้วยการสร้างคนดูที่ดูหนังตะลุงเอาเรื่อง หรือจับแก่นหรือสาระของเรื่องได้ ลักษณะการรู้จักใช้ช่องทางและโอกาสของศิลปินพื้นบ้านดังที่กล่าวแล้วนั้น นอกจากนี้ยังมีกลยุทธ์การเปิดโอกาสให้ผู้ชมได้มาฝึกฝนเป็นศิลปินนักแสดง เช่น การแสดงศิษย์ครูของมะยะหา ที่ได้มีการเปิดคอร์สอบรม 12 ชั่วโมง ในการเรียนรู้จักการแสดงศิษย์ครูอย่างครบวงจร หรือ โครงการศิษย์ครูเพื่อสันติภาพ ที่จะปอ สามแม ทำหน้าที่ในการเป็นวิทยากรฝึกอบรมให้กับกลุ่มข่าวประชาสัมพันธ์ ซึ่งเป็นนักศึกษาคณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี โดยเปิดเวทีให้คนที่เคยเป็นผู้ชม เปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้แสดง เพราะจะทำให้กลุ่มคนดังกล่าวได้เข้าใจและเข้าถึงศาสตร์และพลังของสื่อพื้นบ้าน เพราะเมื่อหัดทำและทำเป็น ก็จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจและรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของสื่อ อันจะนำไปสู่การลงลึกถึงจิตวิญญาณของสื่อพื้นบ้านในระดับต่อไป

การสร้างเนื้อหาสื่อพื้นบ้านภาคใต้

แนวทางการสร้างเนื้อหาสื่อพื้นบ้านภาคใต้ กลุ่มศิลปินพื้นบ้านเสนอว่า ควรมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมปัจจุบัน โดยอาจจัดให้เป็นเรื่องสั้น 30 นาที ที่สะท้อนสังคมได้ การจัดทำเป็นสื่อการเรียนการสอน ใช้สื่อสมัยใหม่ เช่น สื่อ

วิทัศน์ และสื่อมัลติมีเดียในหลายช่องทางการสื่อสาร การนำเสนอเนื้อหาของหนังสือแนะนำให้เผยแพร่ผ่านสื่อใหม่ นอกจากนี้ สื่อพื้นบ้านอาจมีการจัดทำโรงหนังตะลุงแบบเคลื่อนที่ที่สามารถประกอบและติดตั้งได้อย่างง่าย หรือชุดแสดงดิเรกัฐคูเคลื่อนที่ ที่พร้อมสำหรับการแสดงในทุกพื้นที่ โดยไม่จำเป็นต้องมีเวทีใหญ่ก็ได้ ทั้งนี้เพื่อความสะดวก ประหยัดเวลาและประหยัดพื้นที่ในการขนย้าย

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาคุณค่าของสื่อพื้นบ้านให้ยังคงอยู่คู่สังคมภาคใต้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับสื่อพื้นบ้านภาคใต้

1.1 กลุ่มศิลปินพื้นบ้านภาคใต้ควรจัดให้มีการรวมกลุ่มระดับพื้นที่ ตั้งแต่ระดับอำเภอ จังหวัด โซนพื้นที่ ได้แก่ ภาคใต้ตอนล่าง และภาคใต้ตอนบน และระดับภูมิภาค ทั้งนี้เพื่อแสดงผลและเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียนที่ประสบความสำเร็จและประสบการณ์ที่อาจล้มเหลว เพื่อหาทิศทางหรือทางออกร่วมกัน

1.2 การถอดบทเรียนการทำงานของสื่อพื้นบ้านภาคใต้แต่ละประเภท ควรมีการจัดทำเป็นกลุ่มวิจัยชาวบ้าน ที่กลุ่มสื่อพื้นบ้านสามารถเก็บข้อมูลได้เอง หรืออาจจะเป็นการร่วมมือกับสถาบันการศึกษาที่อยู่ในแต่ละพื้นที่ในการทำการถอดบทเรียน เพื่อจัดทำเป็นคู่มือในการเผยแพร่บทบาทการทำงานของสื่อพื้นบ้าน เสมือน “คัมภีร์” ที่จะช่วยให้คนรุ่นต่อไปได้นำไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

1.3 จัดทำรายชื้อเครือข่ายสื่อพื้นบ้านในพื้นที่ เพื่อจัดส่งให้อยู่ในฐานข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานสนับสนุน

2.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักวัฒนธรรมจังหวัด ควรมีฐานข้อมูลรายชื้อของสื่อพื้นบ้านภาคใต้แต่ละประเภท โดยข้อมูลมีความทันสมัย

2.2 ในกรณีการให้การสนับสนุนของภาครัฐ หรือหน่วยงานราชการที่ต้องการเอกสารเป็นลายลักษณ์อักษร ที่ต้องมีหลักฐานอ้างอิง เช่น การเขียนข้อเสนอโครงการเพื่อขอยกงบประมาณสนับสนุน หรือการจัดทำรายงานเพื่อสรุปผลการดำเนินงานของสื่อพื้นบ้านนั้น หน่วยงานราชการควรทำความเข้าใจธรรมชาติและวัฒนธรรมการทำงานของสื่อพื้นบ้านที่อาจมีข้อจำกัดในการทำงานลักษณะดังกล่าว

2.3 บทบาทของทางราชการควรเป็นผู้ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกต่อการสืบสานศิลปะพื้นบ้าน ด้วยความตั้งใจ เต็มใจ ใส่ใจ และจริงจังในการ

ดูแลกลุ่มศิลปินพื้นบ้านอย่างให้เกิดริ ในฐานะของผู้ร่วมอุดมการณ์ในการสืบทอดคุณค่า วัฒนธรรมพื้นถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

2.4 สำหรับหน่วยงานส่งเสริมด้านวิชาการ เช่น โรงเรียน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ภาคใต้ ควรจัดให้เรื่องของสื่อพื้นบ้านเป็นหลักสูตรหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างจริงจัง และควรมีบทบาทสำคัญในการร่วมมือทางการวิจัยหรือการบริการวิชาการกับศิลปินพื้นบ้าน โดยเปิดโอกาสให้การแสดงสื่อพื้นบ้านเป็นกิจกรรมของสถาบัน และมีโอกาสในการประสานความร่วมมือกันทางวิชาการ เพื่อเติมเต็มส่วนที่ขาดหายไปให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 การวิจัยเรื่อง สถานภาพ บทบาท และศักยภาพของสื่อพื้นบ้านในฐานะสื่อทางเลือกเพื่อการพัฒนาสังคมภาคใต้ เป็นการศึกษาในมุมมองของผู้ส่งสาร หรือบทบาทของศิลปินพื้นบ้านในวงกว้างและหลายประเภทสื่อ ทำให้อาจจะไม่สามารถลงลึกถึงรายละเอียดของแต่ละสื่อได้อย่างชัดเจน ในครั้งต่อไปควรระบุประเภทสื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง หรือในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เพื่อจะได้สามารถสังเกตการณ์ และติดตามอย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มศิลปินพื้นบ้านในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

3.2 การศึกษาเรื่องสื่อพื้นบ้านในพื้นที่ภาคใต้ ควรมีการศึกษาในหลากหลายมุมมอง การศึกษาครั้งต่อไปจึงควรขยายขอบเขตกลุ่มประชากร ไปยังกลุ่มเยาวชนที่เป็นผู้สานต่อศิลปะการแสดงพื้นบ้านในพื้นที่ ตลอดจนการเก็บข้อมูลหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มผู้ชมให้รอบด้านมากขึ้น เพื่อพิจารณาข้อจำกัดในการพัฒนาสื่อพื้นบ้านในพื้นที่ภาคใต้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2551). การจัดการความรู้เบื้องต้นเรื่อง “การสื่อสารชุมชน”.
กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2549). **ปฐมบทแห่งองค์ความรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านสารสุข**.
กรุงเทพฯ: โครงการสื่อพื้นบ้านสารสุข (สพส.).
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2549). **ขับเคลื่อน คัดกรอง ครอบดูแล: สื่อพื้นบ้านสารสุข**.
กรุงเทพฯ: โครงการสื่อพื้นบ้านสารสุข (สพส.).
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2549). **ยึดหลักปักแน่นกับงานสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุขภาวะ**.
กรุงเทพฯ: โครงการสื่อพื้นบ้านสารสุข (สพส.).
- กาญจนา แก้วเทพ. (2547). **ไตร่ตรองและมองใหม่เมื่อจะใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนา**.
เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาโครงการสื่อพื้นบ้านภาค
ตะวันออก โครงการสื่อพื้นบ้านสารสุข (สพส.).
- กาญจนา แก้วเทพ. (2545). **เมื่อสื่อส่องและสร้างวัฒนธรรม**. คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย
- เกษม ขนานแก้ว. (2539). **ภูมิปัญญาชาวบ้านแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ปรากฏใน
วรรณกรรมหนังตะลุง**. : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
สถาบันราชภัฏสงขลา.
- คณาจักษ์ บุญทิพย์. (2544). **การวิเคราะห์สารจากตัวตลกหนังตะลุง**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ชวน เพชรแก้ว. (2523). **ชีวิตไทยปักษ์ใต้**. นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัย
ครุ นครศรีธรรมราช.
- ดุสิต รักรัทธิง. (2539). **การอนุรักษ์และพัฒนาหนังตะลุงตามทรรศนะของนายหนัง**.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้.
- เชียรชัย อิศรเดช และคณะ. (2547). **ศักยภาพโนราในการพัฒนาท้องถิ่น**. รายงานการวิจัย
ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. (2532). **วายังเข็ยม**. รุสะมิแล : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี.
- ประยูทธ วรรณอุดม. (2540). **บทบาทของการดำเนินกลยุทธ์ของสื่อมวลชนเพื่อส่งเสริม
หมอลำ**. วิทยานิพนธ์คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พิทยา บุชรรัตน์. (2542). **บทเกี่ยวจอหนังตะลุง**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ไพฑูรย์ พัฒนาใหญ่ และคณะ. (2547). **จริยธรรมในการดำเนินชีวิตโดยภูมิปัญญาของบ้านในท้องถิ่นภาคใต้: กรณีศึกษาจากวรรณกรรมหนังตะลุง**. ปัตตานี : โครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (ออนไลน์). (ม.ป.ป). การสื่อสารชนบท. สืบค้นจาก : <http://cyberclass.msu.ac.th/cyberclass/cyberclass-uploads/libs/html/40595/u1.htm> [1 ธันวาคม 2553]
- วาที ทรัพย์สิน. (2538). **การท่องเที่ยวกับการพัฒนาหัตถกรรมการทำรูปหนังตะลุง: ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช**. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิมล คำศรี. (2541). **ลักษณะการตั้งชื่อคณะศิลปินหนังตะลุงเมืองนครศรีธรรมราช**. จดสารนครศรีธรรมราช. ฉบับที่ 5 พฤษภาคม 2541.
- สถิตย์ นิยมญาติ. (2530). **ปัญหาและอุปสรรคของหนังตะลุงในสังคมไทยยุคปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ : คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมพงษ์ ศรีนิล. (2543). **ศึกษาชีวิตประวัติและผลงานวรรณกรรมหนังตะลุงของหนังจันทร์แก้ว บุญขวัญ**. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สินีนาด วิมุกตานนท์. (2540). **การใช้สื่อหนังตะลุงเพื่อการพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐในภาคใต้**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2529). **หนังตะลุง**. สงขลา: โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์.
- โสภา สมเขาใหญ่. (2538). **ชีวิตและผลงานวรรณกรรมหนังตะลุงของหนังฉันทรรณโฆษณ**. สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้.
- อินทรา สุวรรณ. (2543). **บทบาทหนังตะลุงทางโทรทัศน์ในการถ่ายทอดความรู้**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุดม หนูทอง. (2531). **ดนตรีและการละเล่นพื้นบ้าน ภาคใต้**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
- เอนก นาวิกมูล. (2546). **หนังตะลุง - หนังใหญ่**. กรุงเทพฯ : ศิลปวรรณกรรม.

ภาษาอังกฤษ

- Lerner, Daniel. (1958). **The Passing of Traditional Society : Modernizing in Middle East**. New York: Free Press.
- Parmar, Shyam. (1994). **Traditional Folk Media in India**. New Delhi: Research Press.